

**СЕДМА НАСТАВНА ЦЕЛИНА: Одговорност –
Постајем еколошки свестан... моја школа
учествује**

7.1 Одговорност

Ученици разматрају темељна начела одговорности

7.2 Школа је живот: живети еколошки?

Колико је наша школа еколошка?

7.3 Како могу постати одговоран?

Ученици предузимају прве кораке да подигну ниво еколошке свести у својој школи

7.4 Шта смо постигли и како даље?

Ученици анализирају досадашње активности и одлучују како да наставе

СЕДМА НАСТАВНА ЦЕЛИНА:**Кључни појам – „Одговорност“****Уводне напомене за наставнике: Како систем вредности ученика одражава њихово виђење концепта људских права?**

*Добро дошли у моје јутро, добро дошли у мој дан
 Све је баш онако како сам желео, ја сам за то одговоран
 Створио сам нешто слика, тек да видим шта ће од њих испасти
 Мислим да је сада све савршено, не желим ништа мењати.*

Из песме *Збогом Андромеда* (1973) Цона Денвера

Данас деца од најранијег узраста уче да преузму одговорност за сопствене поступке. То се у многим друштвима и породицама подразумева. Демократска држава може функционисати само ако грађани не постављају питање шта држава може учинити за њих, него шта они могу учинити за државу. У том смислу често се наводе речи Џ. Ф. Кенедија који је рекао: „Немојте питати шта ваша земља може учинити за вас, него шта ви можете учинити за своју земљу.“

Постоје различите врсте и степени одговорности. Одговорност може бити лична, колективна или морална. Постоји одговорност парламента, владе или медија, као и многих других институција и појединаца. Постоји и одговорност државе да едукује децу, младе, родитеље или наставнике, те друге друштвене кругове. Ови облици одговорности имају законску основу или пак представљају моралне вредности.

У овој наставној целини ученици ће увидети да постоје различити облици одговорности и да се они често мешају. Најважније је да ученици развију свест о томе да је преузимање одговорности за њихово непосредно окружење истовремено допринос целој заједници. На тај начин они не само да дају свој допринос заједници, него стичу моћ и утицај. Зависно од политичке ситуације или политичке традиције у земљи (или зависно од школске традиције или школског управног органа), преузимање одговорности, а тиме и стицање моћи, може бити једноставно или, пак, веома тешко. Ускраћивање могућности преузимања одговорности изазива фрустрацију у свакодневном животу која се мора анализирати и превазићи.

Људска бића способна су за морално расуђивање још од најранијег узраста и схватају када се понашају одговорно, а када не. Ипак, важно је да се друштвено и морално учење не ограничи само на основни ниво; у ствари, ако одлучимо да га укључимо у образовање за демократско грађанство и образовање за људска права постојећи циљеви морају се проширити. Размишљање о искуству које се стиче преузимањем одговорности води ка ширем схватању самога себе као грађанина. Штавише, ово искуство води не само ка томе да се појединцу доделе нове одговорности, него и ка њиховом аутоматском преузимању.

Баш као у песми Цона Денвера наведеној на почетку: „Све је баш онако како сам желео, ја сам за то одговоран“, ученици треба да уче кроз искуство преузимања одговорности. Треба да доносе одлуке и да буду одговорни за резултате својих одлука. Учити и живети демократију у школама значи да је школа место где се припрема за живот, али и место где се заједно живи и одлучује. Свима је јасно да постоји јасна подела улога и да су закони и правила неопходни. Па ипак, у многим школама широм света још увек не постоји воља да се ученицима обезбеди више простора и прилика за дијалог и преузимање одговорности. Наставници и директори школа могу лако променити овакво стање, и то у оквиру постојећих правила и закона.

Циљ образовања за демократско грађанство је да подстакне развој компетенција из три области. Ова наставна целина има следећи профил компетенција:

Компетенције за		
... политичку анализу и расуђивање	... употребу метода	... политичко одлучивање и деловање
**	**	***

Методе рада ученика

У овој наставној целини ученици ће користити означене методе. Наставник мора да одлучи да ли ће неким или свим ученицима бити потребна додатна припрема да би били у стању да се служе наведеним методама.

- Истраживање (трагање за информацијама) у библиотекама
- Претраживање на интернету
- Интервјуисање и анкетање
- Тумачење слика
- Рад са мапама ума
- Креирање плаката
- Организовање изложби
- Планирање и држање презентација
- Припрема графо-фолија и *PowerPoint* презентација
- Писање новинских чланака
- Извођење представа
- Организација и држање дебата

СЕДМА НАСТАВНА ЦЕЛИНА:

Одговорност – општи поглед

Постајем еколошки свестан ... моја школа учествује!

Како систем вредности ученика одражава њихово виђење концепта људских права?

Назив лекције	Васпитно-образовни циљеви	Задаци	Наставна средства и материјали	Методе
Лекција 1: Одговорност	Ученици размишљају о одговорности као о појму повезаном са људима, предметима и задацима.	Ученици прикупљају и анализирају новине и часописе који се читају у њиховој средини. Праве плакат на коме бележе резултате до којих су дошли.	Велики лист папира и картице са речима (из прилога), наставни лист „Одговорност – за шта?“.	Групни рад.
Лекција 2: Живот је школа: живети еколошки?	Ученици схватају да њихова школа није само место где се учи, него и место где се живи. Планирају како да преузму (еколошку) одговорност за тај „животни простор“.	Планирају и разрађују различите могућности за еколошко понашање.	Наставни листови.	Групне презентације, дискусија са целим одељењем.
Лекција 3: Како могу постати одговоран?	Ученици планирају спровођење конкретних појединачних корака. Требало би да имају за циљ разне аспекте као што је реалистична процена времена потребног за извршење задатака, способност постизања компромиса у оквиру групе, као и општа флексибилност.	Ученици планирају конкретне кораке у правцу еколошки освешћене школе. Обавезно се придржавају рока.	Зависно од планираних активности.	Дискусија, индивидуални или групни рад.
Лекција 4: Шта смо постигли –шта даље? Шта смо постигли и како даље?	На крају ове наставне целине ученици покушавају да посматрају ствари из другог угла да би схватили шта преузимање одговорности значи у другачијим условима. Разматрају своја искуства и резултате. Усаглашавају се око израза „преузети одговорност“ у пуном значењу и дубље разумеју концепт демократског учествовања.	Искуство које су стекли радећи у малим групама ученици преносе на друге ситуације.	Наставни лист „Ко има какву врсту одговорности?“.	Дискусија са целим одељењем, групни рад.

Лекција 1

Одговорност

Ученици разматрају темељна начела одговорности

Васпитно-образовни циљеви	Ученици размишљају о одговорности као о појму повезаном са људима, предметима и задацима.
Задаци	Ученици прикупљају и анализирају новине и часописе који се читају у њиховој средини. Праве плакат на коме бележе резултате до којих су дошли.
Наставна средства и материјали	Велики лист папира и картице са речима (из прилога), наставни лист „Одговорност – за шта?“
Методe	Групни рад.

Додатне информације

Одговорност као политички релевантан етички појам и постулат потиче из политичког контекста 18. и 19. века када се односио на одговорно деловање и принципе представљачке владе. Филозофија двадесетог века ставља нагласак на питање слободне воље: да ли је особа одговорна за своје поступке или за свој карактер? Дискусија се тако више усмерава на појединца него на државу.

Такво схватање донекле је допринело чињеници да се данас тешко поима концепт колективне одговорности, што је питање од изузетног значаја у савременој политици. Зато се морају узети у обзир и многи свакодневни аспекти овог феномена, као што је на пример питање узајамне одговорности, дефинисање сфере одговорности једне особе или процењивање да ли је нека особа довољно одговорна за одређену улогу.

Ток часа

Ученици постављају столице у круг. У средину круга наставник ставља флип-чарт таблу или велики папир са насловом „Преузимање одговорности за ...“. Око наслова ставља слике из часописа које, на пример, приказују:

- кућног љубимца 1 (нпр. пас);
- кућног љубимца 2 (нпр. канаринац);
- кућног љубимца 3 (нпр. мачка);
- групу људи;
- једну особу (младу, одраслу);
- једно дете;
- језеро/реку;
- намирницу;
- намештај;
- срце;
- смеће.

Наставник затим насумично ставља на под картице са речима које се односе на оно што је приказано на сликама. Након што мало разгледају слике, ученици треба да их споје са картицама. Наставник им затим каже да размисле о следећем проблему:

- Шта значи преузети одговорност за нешто или за некога?
- Размислите о неком тешком и одговорном задатку. Шта је било тешко у вези с њим? Шта вам се у вези с тим искуством свидело?

Ученици у паровима или малим групама разговарају неколико минута о проблему, а затим представљају своје мишљење целом одељењу. Неће сви ученици имати прилику да изнесу своје мишљење, али требало би омогућити већини да кажу шта мисле, водећи притом рачуна да не иступају увек исти ученици.

Након кратке дискусије, ученици треба да размисле о различитим занимањима и о томе на који начин се може организовати преузимање одговорности за одређени посао или положај. Заједнички састављају листа од 5-6 занимања, а за свако се води разговор према следећем моделу:

Шта код овог занимања подразумева:

- преузимање одговорности за себе?
- преузимање одговорности за друге?
- преузимање одговорности за ствари?

Последњих петнаест минута часа ученици треба да напишу кратак текст (појединачно или радећи у истим паровима) и да га заврше за домаћи задатак.

Задатак (по могућности поделити копирано):

„Изаберите један посао или занимање са списка. Можда већ познајете некога ко се тиме бави. Ако желите, можете изабрати и занимање које није на списку. Напишите кратак састав о том занимању и одговорностима које има особа која га обавља, обухватајући следеће:

- Опишите шта све мора да ради особа која се бави датим послом.
- За кога или за шта та особа мора да преузме одговорност?
- Ако дата особа не преузме одговорност, какве то последице има за фирму, породицу, заједницу, општину, каријеру, личну добробит?

Састави треба да буду написани тако да могу да се окаче у учионици. Уз сваки текст може се додати цртеж или илустрација, колаж или фотографија и тако направити „плакат“.

Лекција 2**Школа је живот: живети еколошки?****Колико је наша школа еколошка?**

Васпитно-образовни циљеви	Ученици схватају да њихова школа није само место где се учи него и место где се живи. Планирају како да преузму (еколошку) одговорност за тај „животни простор“.
Задаци	Планирају и разрађују различите могућности за еколошко понашање.
Наставна средства и материјали	Наставни листови.
Методe	Групне презентације, дискусија са целим одељењем.

Додатне информације

Учење о екологији значи живети еколошки, што подразумева знање и свест о еколошком животном окружењу. У погледу значаја околине за друштво и будућност, еколошко васпитање пружа важан допринос образовању за активно грађанство. Активно грађанство најбоље се учи кроз деловање – појединцима треба дати могућност да сами истражују питања демократског грађанства и људских права, уместо да им се говори како треба да се понашају и мисле.

Образовање за активно грађанство не значи просто упијање чињеница – у овом случају о томе како да се сачува околина и спречи даља штета – него и практично разумевање, развијање вештина и способности, карактера и вредности.

Медиј је порука – ученици о демократском грађанству уче подједнако кроз примере које им дају наставници и школски другови и кроз начин на који је организован (еколошки) живот школе, као и путем формалних метода подучавања.

Ток часа

Наставник или неко од ученика најпре направи кратак преглед претходне лекције. Треба да буде јасно да заједница која добро функционише захтева да се одговорност подели између много људи.

Школа је заједница у којој се и живи и учи. Отуда се може посматрати као „држава у малом“, где се, на пример, морају решавати како друштвени тако и еколошки проблеми. Поред осталог, школа треба да постане и модел еколошких смерница и процеса, те је потребно размотрити како се то најбоље може спровести. Постоје веома практични аспекти преузимања одговорности. То ће управо и бити предмет дискусије: ученици имају задатак да размисле у којим подручјима школског живота је могуће унапредити еколошке процесе, те на који начин могу и сами томе допринети.

Следећи задатак се ради у групама од по четири члана. Свака група добија кључни термин и пише низ питања о датом термину. На пример (кључни термин овде је „отпад“):

- Какав отпад производи наша школа?
- Одакле он потиче?
- Шта се с њим дешава?
- Ко је одговоран за отпад и његово одлагање – на различитим нивоима?
- Како се може смањити количина школског отпада?
- Како моје одељење и ја можемо допринети томе?

Одговори на дата питања ће делом захтевати и свеобухватнија истраживања која би требало да спроведу сами ученици. За овај задатак потребно је планирати један час и наредну недељу као временски оквир за истраживање и домаћи задатак.

Списак могућих кључних речи за групе:

- смеће; смањење отпада;
- енергија и електрична струја;
- школско двориште;
- вода;
- здравље,
- превоз;
- биодиверзитет;
- одрживи развој;
- опште еколошке мере.

Ученици праве властиту листу (евентуално флајер) коју ће представити на „еко зиду“ и наменити најширој могућој публици. Презентација и објашњења су предмет следећег часа.

Лекција 3**Како могу постати одговоран?**

Ученици предузимају прве кораке да подигну ниво еколошке свести у својој школи

Васпитно-образовни циљеви	Ученици планирају спровођење конкретних појединачних корака. Требало би да ученици имају за циљ разне аспекте као што је реалистична процена времена потребног за извршење задатака, способност постизања компромиса у оквиру групе, као и општа флексибилност.
Задаци	Ученици планирају конкретне кораке у правцу еколошки освешћене школе. Обавезно се придржавају рока.
Наставна средства и материјали	Зависно од планираних активности.
Методе	Дискусија, индивидуални или групни рад.

Ток часа

Групе укратко представљају своје листе или флајере са претходног часа. Први пут у овој наставној целини наставник треба да поведе разговор о различитим могућностима утицаја и деловања које релно стоје на располагању ученицима у еколошки настројеној школи и еколошком окружењу. Поставља питања:

- Шта се не мора мењати, шта је добро и зашто је то тако?
- Шта желимо да променмо?
- Шта, реално, можемо променити?
- На којем пољу је промена пожељна, али је, нажалост, изван наших могућности?
- На какав отпор можемо наићи код појединих захтева за променом?

Након заједничке дискусије, требало би донети извесне одлуке:

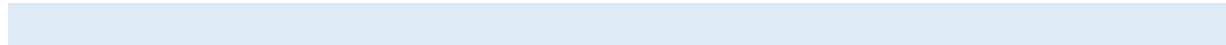
- Шта би прво требало предузети?
- Колико времена желимо да посветимо овом проблему? Какав је наш план/распоред времена?
- Да ли треба да оформимо „еко групу“?
- Да ли желимо да се усредсредимо само на одређено подручје (на пример, вода, отпад или струја) или да покушамо да предузмемо опште мере у свим областима екологије?

Важно је изабрати задатке које ученици заиста могу извршити. Наставник ту може и мора преузети вођство. То може значити да је потребно прикупити податке или се за савет обратити екстерним организацијама, можда отпочети кампању за подизање еколошке свести у целој школи или за прикупљање новчаних средстава. Одлуке треба да донесе одељење у целини.

Под вођством групе ученика („еко групе“) потребно је направити кратак план рада и поделити задатке (на флип-чарт табли или на великом папиру). Донете мере и одлуке, у смислу „екологизације“ школе, не треба да буду спектакуларне. Зависно од карактеристика самог одељења, наставник треба да усмерава процес доношења одлука. Важно је да ученици остану реални и да не планирају нешто што није могуће остварити помоћу постојећих материјала или извора.

Зависно од одлуке, потребно је сложити се и око неких малих промена у понашању, као што је, на пример, редовно гашење светла, одвајање органског од неорганског отпада на школском дворишту, итд.

Између овог и наредног часа треба да прође 7-14 дана, како би ученици могли прикупити предлоге и разрадити мере за њихово спровођење.

Лекција 4**Шта смо постигли и како даље?****Ученици анализирају досадашње активности и одлучују како да наставе**

Васпитно-образовни циљеви	На крају ове наставне целине ученици покушавају да посматрају ствари из другог угла да би схватили шта преузимање одговорности значи у другачијим условима. Разматрају своја искуства и резултате. Усаглашавају се око израза "преузети одговорност" у пуном значењу и дубље разумеју концепт демократског учествовања.
Задаци	Искуство које су стекли радећи у малим групама, ученици преносе на друге ситуације.
Наставна средства и материјали	Наставни лист „Ко има какву врсту одговорности?“
Методe	Дискусија са целим одељењем, групни рад.

Ток часа

Овом наставном јединицом може се закључити седма наставна целина, али наставник овде може и отпочети са практичним радом. Као што смо већ рекли, практичан рад може подразумевати рад ученика у мањим групама, заједнички рад целог одељења, а може се – на иницијативу снажније ангажованих ученика – спровести и у облику пројекта у којем ће учествовати цела школа.

Час треба да почне на исти начин као и први: ученици седе у кругу и размишљају о ономе што су научили на претходним часовима.

Треба да почну представљањем резултата истраживања до којих су дошли у последњих 7-14 дана (в. 3. лекцију):

- Шта је постигнуто?
- Шта није функционисало?
- Шта је унапређено или промењено?
- Шта значи преузети одговорност за еколошке пројекте?
- Да ли сам спреман да преузем одговорност за нешто што „није моја кривица“?
- Шта ме разочарало? Шта ме је обрадовало?
- Како видим себе и своју спремност да се посветим еколошким циљевима?

Током дискусије треба да постане јасно колико је тема „преузимања одговорности“ (овде из аспекта екологије) важна за квалитетно функционисање заједнице. Следећа питања могу се искористити за подстицање расправе:

- Шта смо открили о улогама и одговорностима у оквиру теме „екологија/заштита животне средине“?
- Које су друге области у друштву које захтевају преузимање одговорности (економија, избори, здравство итд.)?
- Ко преузима коју улогу у различитим областима/контекстима?
- Како то функционише на нивоу наше општине/државе?
- Какве све то има везе са темом демократије?
- Како сте разумели речи Џона Ф. Кенедија: „Не питај шта твоја земља може учинити за тебе, већ шта ти можеш учинити за своју земљу?“

Ученици (распоређени у мање групе) записују своја искуства на наставни лист „Ко има какву врсту одговорности?“ Циљ је да размисле о видовима одговорности у различитим областима:

Преузимање одговорности, подела одговорности		
Пример: екологија, с нашег аспекта:		
Место/ситуација	Какву одговорност има ова особа?	
Одељење	Наставник	Ученик
Школа	Директор	Наставник/ученик
Општина	Градоначелник	Локално становништво
Држава	Председник државе	Народ

Наставник треба да објасни садржај листа довољно јасно да га све групе могу испунити и да одреди довољно времена за рад. Када истекне време предвиђено за активност, један члан групе представља идеје до којих је група дошла.

Коначно, метода блиц-рапорта (сваки ученик изговори само једну реченицу) може показати шта су све ученици научили током ове наставне целине. На пример, наставник каже: „Објасни шта је по теби најважније у наставној целини о „преузимању одговорности“?

Ученици имају неколико минута да размисле шта желе да кажу, а затим износе своје мишљење, чак и ако су други већ рекли исто то или нешто слично. И наставник треба да учествује у овој активности. Треба да се захвали ученицима на активном учешћу, али не треба да коментарише њихове изјаве.